

משך חכמה

פרשת משפטים- שקלים, פסקא כח - לא

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תכב טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

פרשת בור המזיק

[כח]

כא, לג-לד) - (לג) וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אֹדֵם אִשׁ בַּר וְלֹא יִכְסֶנּוּ וְנִפְל שָׁמָּה שׁוֹר אֹדֵם חָמוֹר: (לד) בְּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם כְּסָף יָשִׁיב לְבַעְלָיו וְהֵמֶת יִהְיֶה לוֹ:

¹ [כח] כא, לג-לד) - (לג) וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אֹדֵם אִשׁ בַּר וְלֹא יִכְסֶנּוּ וְנִפְל שָׁמָּה שׁוֹר אֹדֵם חָמוֹר: (לד) בְּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם כְּסָף יָשִׁיב לְבַעְלָיו וְהֵמֶת יִהְיֶה לוֹ. ויש לדקדק, דכתיב ונפל שמה שור וחמור, ולא כתוב אם מת או ניזק. ולעיל כתיב (פסוק כח) "וְכִי יִגַּח שׁוֹר אֹדֵם אִשׁ אֶת אֶת אִשָּׁה וְנָמֹת". וביותר תמוה, דכתיב לאחר מכן "והמת" בה"א הידיעה, ובכל מקום לא כתוב כן אלא אם הוזכר קודם לכן שמת, ועל זה כתוב שהמת הידוע יהיה לו, כלהלן (פסוק לה) "וְכִי יִגַּח שׁוֹר אִשׁ אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ וְנָמֹת וּמָכְרוּ אֶת הַשׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת כְּסָפוֹ וְגַם אֶת הַמֵּת יִחָצוּן".

ומבאר המשך חכמה, דהנה מבואר בכבא קמא במשנה (ג, ב), דיש שני סוגי בורות, בור למיתה ובור לנזיקין. וכבבא קמא (ג, א) אמרו ששני הבורות הללו הן אב, שאם הוא בן י' טפחים הוא אב למיתה, ואם הוא פחות מכן הוא אב לנזיקין. ויש לתמוה, מנין לחכמים דרשה זו. אבל לאור המבואר אתי שפיר, דהוקשה לחז"ל הדקדוקים הנ"ל, לפיכך למדו דכאן רמזה תורה דיש ב' סוגי בורות, "ונפל שמה" - ומת או ניזק. ולכן לא כתוב שמת, אלא סתם בזה, כדי לכלול ב' סוגי הבורות, דאם איירי רק במת, היה לכתוב "והנופל" יהיה לו, אבל הלשון "והמת", משמע שנפל, ומת או ניזק, ואם מת או המת יהיה לו, ודבר זה נמסר לחכמים לדעת מה זה בור לנזיקין לבד, ואיזו בור ראוי למיתה, וקים להו לרבנן יו"ד עבדי מיתה ט' נזיקין עבדי מיתה לא עבדי, וזה עומק הפשט שגילו לנו רבותינו זכרונם לברכה.

וכעין זה פירש רש"י בלשון שני (כבא קמא ג, א) מנין לחז"ל שיש בור אב למיתה ובור אב לנזיקין, וזה לשונו "לישנא אחרינא, סוף סוף זה אב למיתה וזה אב לנזיקין, דכי היכי דנפיק לן מקרא בור עשרה למיתה, נפקא לן בור ט' לנזיקין, דכתיב ונפל שמה שור או חמור, משמע בין מת ובין הוזק, בעל הבור ישלם", הנה רש"י מדקדק, מדסתם הכתוב ולא פירש, משמע שנפל ומת או ניזק, וזה כעין מה שפירש המשך חכמה, ומבואר בסייעתא דשמיא. אבל יש לדקדק לפי זה דבר פלא, דבבור סתם ולא פירש כיון דכולל בור למיתה ובור לנזיקין, ובשור פירש "ומת", ודינו הוא גם בנזיקין, דכתיב (פסוק לה) "וְכִי יִגַּח שׁוֹר אִשׁ אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ וְנָמֹת וּמָכְרוּ אֶת הַשׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת כְּסָפוֹ וְגַם אֶת הַמֵּת יִחָצוּן", ודין זה הוא גם בנזיקין, שאם לא מת השור

מדוע כתוב "והמת", והרי לא כתוב קודם לכן שנפל ומת. ובשור תם שהזיק שור,

קשה להפך, דכתיב "ומת", ודינו בניזוק כמו במת

כא, לג-לד) וכי יפתח איש בור אדום והמת יהיה לו. הזרות¹ מבואר, דלא כתוב קודם ומת, רק ונפל שמה שור או חמור, ובתור כן כתב והמת יהיה לו, כאילו הוי כתוב ומת מקודם. ובוא וראה בכל

הניזק, אבל ניזק ופחת משוויו, שמין כמה כמה היה שוה וכמה שוה עכשיו ומשלם חצי הנזק בתם.

ומבאר המשך חכמה, בהקדים הא דנחלקו רבי יהודה ורבי מאיר בדין שבח נבילה (כבא קמא לד, ב) מי זוכה בה, כגון שור שוה מאתים שנגחורו ומת, והנבלה שוה בשעת מיתה מאה זוז, חייב לשלם בשור תם שהזיק רק חצי, דהיינו מאה, ואם לאחר מכן הושבחה הנבלה בעשרים, כגון שמחיר בשור נבלה התייקר, ושוה הנבלה בשעת העמדה בדין מאה ועשרים, לרבי מאיר שבח הנבילה שייך לניזק בלבד, ושיעור הנזק אומדין אותו בשעה שמת, וחל על המזיק חיוב תשלום של מאה, ושבח הנבילה כולו של הניזק, נמצא שמלכד המאה ששילם לו המזיק, עוד קיבל בשבחה עשרים. אבל רבי יהודה סובר שהמזיק והניזק נעשים שותפים לנבילה מיד כשמתה, ואם הושבחה, חולקים בשבח הנבילה, ומשלם המזיק רק תשעים.

והנה שורש מחלקותם מבואר לעיל (כבא קמא לד, א), דנחלקו בביאור הכתוב, דרישא דקרא "וּמָכְרוּ אֶת הַשׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת כְּסָפוֹ" הוא פשוט, דבא ללמד שתם משלם חצי נזק מגופו, ואיירי באופן ששוי כל השור המזיק הוא כשווי הנזק, כגון שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים, והנבלה אינה שוה כלום. אבל סיפא דקרא דכתיב "וְגַם אֶת הַמֵּת יִחָצוּן", הוא צריך ביאור, דרבי מאיר מפרש, דפירושו שהפחת שפחתה מיתה בשור הניזק יחצון בחי, ופירש רש"י "כלומר נבילה לא שייכא גבי מזיק כלל, אלא שמין את הנבילה כמה פחותין דמיה עכשיו משעה שהיה חי ונותן לו מזיק חצי הפחת", אבל רבי יהודה מפרש סיפא דקרא דבא ללמד שאם המת הושבחה, היינו שבח נבילה "יחצון" יתחלקו בו המזיק והניזק, ובא הכתוב ללמד ששבח נבילה ממיתה ועד העמדה בדין שייך למזיק ולנזיק בשוה.

והנה פשט הכתוב הוא כדברי רבי יהודה. ועל פי זה יתבאר היטב מדוע דקדק הכתוב לכתוב "ומת", דבאמת, דוקא אם מתה הנבלה והושבחה, מקבל הניזק מחצית השבח, אבל אם לא מת השור, אבל רק ניזק, ועד שעת העמדה בדין הושבחה אין למזיק בשבח כלום, כגון, שהזיק שור השוה מאתים ולא מת, ואינו שוה כלום לאחר הנזק, נמצא דחייב לשלם מאה, ולאחר מכן הושבחה השור הניזק ושוה בשעת העמדה בדין ארבע מאות, כל

משך חכמה

פרשת משפטים- שקלים, פסקא כח - לא

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תכב טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

ועשרים זוז, המזיק משלם תשעים, וזה דוקא במיתה, הא בניזיקין קיימא לן שאם נגח שור שוה מאתים והושבח על ארבע מאות זוז, נותן כשעת הנזק, ואין למזיק בשבח כלום. ועיין ים של שלמה (בבא קמא, ג, כט), וטורי זהב (חושן משפט) סימן תג, א-ב, בזה. ואם כן דינא דגוס את המת יחצון הוא דוקא במיתה, לא בניזיקין וזה ברור. ודו"ק².

[כט]

(כא, לג-לד) - (לג) וכי יפתח איש בור או פי יקרה איש בר ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור: (לד) בעל הבור ישלם כסף ושיב לבעליו והמת יהיה לו:

מדוע אדם שמת בבור, או כלים שניזוקו בבור - פטור

(כא, לג - לד) והא³ דשור ולא אדם חמור ולא כלים (בבא קמא כח,

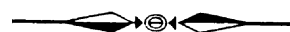
³ [כט] (כא, לג-לד) - (לג) וכי יפתח איש בור או פי יקרה איש בר ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור: (לד) בעל הבור ישלם כסף ושיב לבעליו והמת יהיה לו", בבבא קמא (כח, א) דרשו חז"ל, מהא דכתיב שור או חמור, דלכאורה הוא מיותר, די לכתוב חמור או רק שור. ועוד, מה דין האדם, אלא בא ללמד שור ולא אדם, חמור ולא כלים, דחופר בור פטור על האדם ועל הכלים, ואינו חייב אלא על בעלי חיים שמתו או ניזוקו בבור. ומבואר בסוגיא (שם, ע"ב) דאינו פטור על האדם אלא אם מת, אבל אם ניזוק חייב. וצריך טעם, מדוע פטור באדם וכלים. ומבאר המשך חכמה, דאינו גזרת הכתוב בלא טעמא, אלא הוא ענין מושכל, דאדם הוא בר דעת, וכשיש בור עמוק עשרה טפחים, יודע להשמר ממנו, ואם אינו נשמר אין לחייב את החופר, כי האדם הזיק לעצמו, אבל בור שאין בו כדי להמית, אינו ניכר כל כך ויכול להתקל בו, ולכן אם ניזוק אדם בבור תשעה חייב. וכן כלים אינם הולכים מעצמם, שסתם כלים אינם הפקר, אלא אדם מוליכן, ולכן אין לחייב את האדם, אבל בעלי חיים הולכים מעצמן, ואין בהם דעת לשמור את עצמן, ולכן חייב בשור וחמור. ואפילו בשור, אם הוא פיקח וביום נפל לבור פטור (בבא קמא נב, ב), דדרכו לשמור את עצמו ביום, אבל אדם תמיד פטור.

וטעם זה מרומז בגמרא (בבא קמא נד, ב), דגרסינן "נפל לתוכו בר דעת - פטור, מאי לאו שור בר דעת, א"ל: לא, אדם. אלא מעתה, אדם בן דעת הוא דפטור, הא לאו בן דעת הוא דחייב, שור - ולא אדם כתיב! אלא מאי בן

הפרשה כתוב ומת (פסוק לד) ואחרי כן מדבר וגם את המת יחצון כו' שהמת הידוע יחצון, אבל כאן לא נזכר קודם מיתה, ואחר כן כתיב והמת, כאילו היה מדבר מקודם ממת, וזה פלא. ומזה דרשו (בבא קמא נ, ב. ג, א) דיש כאן בור שחייב בניזיקין ולא במיתה, היינו בור ט' טפחים, ודבר זה נמסר לחכמים לדעת מה זה בור לניזיקין לבד, ואיזו בור ראוי למיתה, וקיים להו לרבנן יו"ד עבדי מיתה ט' ניזיקין עבדי מיתה לא עבדי, דהוה ליה למיכתב והנפול יהיה לו, או דהוה ליה לכתוב ומת קודם. וזה עומק הפשט שגילו לן רבותינו, והוא קרוב לפירוש שני ברש"י (בבא קמא) דף ג, א ד"ה וזה אב לניזיקין ודו"ק. ובשור, כי יגוף (פסוק לה) כי יגוף שור איש את שור רעהו ומת, אף על גב דכל הדין הוא כן בניזיקין כמו במיתה, כתב ומת, משום דפשטיה דקרא דגוס את המת יחצון, הוא כרבי יהודה (בבא קמא לד, א) דשבח נבילה למזיק פלגא, ושור שוה מאתים שנגחווה ומת, והיא שוה בשעת מיתה מאה זוז, והושבחה הנבילה והיא שוה בשעת העמדה בדין מאה

השבח של שור הניזק, שייך לניזק, והמזיק משלם מאה, כך פוסק המהרש"ל בים של שלמה (בבא קמא ג, כט), וכן פוסק הטורי זהב בחושן משפט סימן תג סעיף א-ב [דלא כשיטת הסמ"ע]. והטעם מבואר שם, כיון דכתיב ואת המת יחצון, דוקא את הנבילה המתה יחצון, אבל שור החי שניזוק לא יחצון, אלא כולו שייך לניזק, דהוא בעל השור, ושיעור הנזק נמדד בשעה שניזק. ועל פי זה מיושב הכל, דבכונה כתוב "ומת", כיון דדין זה ד"המת יחצון", דבא ללמד ששבח נבילה למזיק, הוא רק כמת ולא בניזק, לכן כתוב "ומת", ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

² תמצית דבריו: הטעם שלא כתוב בנפל בבור "ומת", כיון דבאמת איירי בין במת ובין בניזק, ומכאן למדו חז"ל דיש בור למיתה ובור לניזיקין, ונמסר לחכמים לאמוד איזהו בור למיתה ואיזה לניזיקין. ובשור דכתיב "ומת", אף על פי שגם בניזק משלם חצי הנזק, מכל מקום, הא דכתיב "וגם את המת יחצון", דפירושו לפי רבי יהודה, ששבח נבילה חולקים, והוא פשט הכתוב, זה אינו בניזק, דאם הושבח שור הניזק לאחר הנזק, אין זוכה המזיק בחצי שוה, והכל של הניזק, דדוקא את "המת" יחצון, ולא את החי.

[כט]

משך חכמה

פרשת משפטים- שקלים, פסקא כח - לא

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תכב טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

ובבור ט' חייב, משום כיון דאינו עמוק ובבור כזה אינו נזהר גם בן דעת, ולא אושי מילתא, ונגאני דארעא מיקרו, ולא אסיק אדעתיה לשמור עצמו מהן, ובבור עשרה היה ליה למיזהר, וקלא אית ליה דבור יש במקום פלוני, ודו"ק⁴.

[ל]

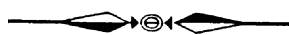
(כא, לג) וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אֹף כִּי יִכְרֶה אִישׁ בּוֹר וְלֹא יִכְסֶּנּוּ וְנָפַל שְׂמָה שׁוֹר אֹף חָמוֹר:

מדוע לא כתוב ונפל שמה

פטור, הרי פטור בו גם על נזיקין, שאם נפל אדם בבור זה וניזוק, או נפל שם כלים וניזוקו פטור, דדין פטור הוא על בור שיש בו כדי להמית. ולכאורה צריך ביאור בדברי הירושלמי, כיון דהכתוב איירי בבור שיש בו כדי להמית, מנין לנו לפטור גם אם ניזוק. ולאור המבואר שטעם פטור אדם בבור הוא מפני שאדם שומר את עצמו, דברי הירושלמי מסתברים מאוד, דכיון שהבור עמוק עשרה, אדם נזהר שלא ליפול בו, לכן גם אם רק ניזוק או נפל כליו פטור, דבר דעת הוא להשמר מבור זה, אבל בבור תשעה אינו נזהר, כי זה נראה כגומות בקרקע ולא חושש מבור זה, לכן חייב.

אבל הבבלי לא סובר כן, דבפרק המניח (בבא קמא כח, ב) סובר הש"ס דבבור שיש בו כדי להמית אף על פי שפטור על המיתה חייב על הנזיקין, והסברא נראית יותר כהירושלמי, דכיון שהטעם שפטור הוא מפני שיש דעת לאדם להשמר מבור עשרה, פשיטא שגם בנזיקיו יהיה פטור, שיש קול שיש בור במקום פלוני. ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

⁴ תמצית דבריו: הטעם שאדם שמת בבור פטור, כיון שלאדם יש דעת להשמר מבור עמוק עשרה טפחים, והוא גרם לעצמו את הנזק, ולכן גם על כלים פטור, כיון שאינם הולכים מעצמן לבור, ויש להם בעלים ולא שמרו עליהם, וכיון שזה טעם מושכל, גם עבד שנפל לבור פטור. ועל פי זה מובן שיטת הירושלמי, שאדם שניזוק בבור עשרה פטור, כיון שהיה לו להשמר מבור עשרה.

[ל]

ב), הוא ענין מושכל, משום דאדם בן דעת לשמור עצמו מבור שיש בו כדי להמית, וכלים איך באים אל התקלה, הא סתם כלים דלאו הפקר נינהו בעליהן משמרן, לא כן בעלי חיים דדרכן להלוך, ואין בהן דעת לשמור עצמן, ובכל זאת, בשור פקח ביום פטור (בבא קמא נב, ב), וזה מרומז בגמרא (בבא קמא) נד, ב נפל לתוכו בן דעת פטור כו', מאי בן דעת, מין בן דעת פטור, ולזה לא שייך לחלק בין אדם לעבד, דאטו עבד לאו בן דעת הוי, ומתורץ קושית תוספות (בבא קמא) דף מט, א ד"ה חמרתא מעברתא, דלענין שור שהזיק דפטור עליו האדם מדמי ולדות, לא הוי רק קולא דאקיל רחמנא מגזירת הכתוב, שפיר מחלקינן בין עבד לאדם. ובאמת מצד הסברא מחוור טפי שיטת ירושלמי (בבא קמא ה, ו) דבבור שיש בו עשרה טפחים כדי למות, פטור גם מנזקי אדם וכלים,

דעת? מין בן דעת" ע"כ. הנה תולה את הפטור באדם, מטעם שהוא בר דעת על עצמו, ואפילו הוא שוטה, שומר את עצמו.

וכיון שנתבאר שהוא טעם מושכל, יתיישב לנו קושיית התוס'. דהנה בבבא קמא (מט, א) גרסינן "אמר רב פפא: שור שנגח את השפחה ויצאו ילדיה - משלם דמי ולדות; מאי טעמא, חמרתא מעברתא בעלמא הוא דאזיק, דאמר קרא: שבו לכם פה עם החמור, עם הדומה לחמור" ע"כ. [פירוש, שאף על פי ששור שנגח אשה מעוברת, ומת ולדה, פטורים הבעלים מדמי ולדות, הני מילי בולד אשה שאינה שפחה, אבל שפחה היא כחמור, וכשם שהמזיק חמור מעוברת משלם דמי העובר, כך גם המזיק שפחה מעוברת חייב בדמי ולדה]. והקשו התוס' (שם, ד"ה חמרתא) על פי זה, מדוע תנן (בבא קמא נב, א) נפל לבור עבד או אמה פטור, והיינו מהדרשה "שור ולא אדם", והרי עבד ואמה הם כחמורים לענין ולדות, ומסתמא הוא הדין לענין בור, ומאי שנא.

אבל לאור המבואר דפטור אדם בבור הוא מושכל, מפני שהוא בר דעת לשמור את עצמו, שהרי אפילו שור פיקח ביום פטור, אם כן, הוא הדין עבד ואמה ששומרים על עצמן ככל אדם, ולכן פטור, ואינו דומה לפטור דמי ולדות באדם, דהתם הא דפטרה תורה שור מדמי ולדות אינו טעם מושכל, אלא הוא גזרת הכתוב, לכן יש לחלק בין אשה לשפחה, אבל פטור אדם בבור שהוא מושכל מפני שיש בו דעת לשמור את עצמו, אין לחלק בין אדם לעבד ושפחה.

והנה בור עשרה טפחים שיש בו כדי להמית, ונפל שם אדם ולא מת, אבל ניזוק, איתא בירושלמי (בבא קמא ה, ו), דכיון שהוא בור של מיתה ואם מת

משך חכמה

פרשת משפטים- שקלים, פסקא כח - לא

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תכב טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

א סוף הדיבור פליגי. ודו"ק⁶.

[לא]

(כא, לד) בעל הבור ישלם פסוף ושיב לבעליו והמת יהיה לו:

מדוע כתוב "והמת יהיה לו", פשיטא הוא

(כא, לד) והמת יהיה לו לניזק כו'. מגיד⁷ ששמין דמי נבילתו

בנזקי הבור, נמי אתי שפיר, דלשון "שמה" משמע, שלא עולה על החופר.

[לא]

⁷ [לא] (כא, לד) בעל הבור ישלם פסוף ושיב לבעליו והמת יהיה לו" ע"כ. ויש לדקדק, מה בא הכתוב ללמד שהמת יהיה לו, דאם בא ללמד שהמזיק משלם את כל שווי שור הניזק, ונוטל את הנבלה "והמת יהיה לו - למזיק", זה פשיטא, דכיון דכתיב "כסף ישיב לבעליו", היינו שישב את שווי השור שמת, פשיטא שנוטל את הנבלה, ואין צריך לכתוב "והמת יהיה לו", ומחמת קושיא זו למדו במכילתא (פרשה יא), דבא ללמד, שהמת יהיה לניזק, דהיינו ששמין דמי הנבלה ומנכה לו דמי נזקו. וז"ל המכילתא: "והמת יהיה לו, לניזק. אתה אומר לניזק, או אינו אלא למזיק, אמרת, אלו כן היה, מה תלמוד לומר והמת יהיה לו, לניזק, אלא מגיד ששמין דמי נבלתו, ומנכה לו דמי נזקו" ע"כ.

אבל בגמרא בבא קמא (נא, א) מיישב רבא, הא דכתיב "והמת יהיה לו" בדרך אחרת, דבא ללמד, ששור של קדשים שנעשה בעל מום ונפדה, ונפל לבור דפטור, כיון שאין נבלתו שלו, דאסור להאכיל לכלבים בהמת קדשים שנפדה, אבל שור קדשים שנפל לבור בלאו הכי פטור מכל דיני נזקי ממון, מדכתיב שור רעהו ולא של הקדש (בבא קמא ו, ב), אבל שור של קדשים שנפדה חייב עליו בנזקי ממון מלבד בנזקי בור, מגזרת הכתוב "והמת יהיה לו". והשתא יש לדקדק, איך חולק רבא על המכילתא, ועוד קשה, מנין למכילתא ששמין את הנבלה, דלמא אין שמין את הנבלה, ומשלם כל שווי שור הניזק, והנבלה של מזיק, והא דכתיב "והמת יהיה לו", בא לפטור שור קדשים שנפדה בלור דפטור.

ומבאר המשך חכמה בהקדים, דהנה נחלקו התנאים אם מותר להנות מנבלת

ונפל שמה כו'. היה⁵ צריך לומר ונפל בו. ומורה, דאף אם הבור הוא סיבת התקלה, חייב, וזה אם נפל חוץ לבור, והוא כשמואל בדף (מב) [נב, ב], יעויין שם, ופשטות הכתוב מורה לנו, דאם חפר או גילה אחד בור בחצר של חברו, ונפל שמה שור או חמור, משלם הבעל החצר, דכיון דידע איבעי ליה למלויי, וזה שאמר כי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור פירוש ברשות אחר, בעל הבור ישלם דאיהו חייב למלויי הך בור ולכסותו, וכן כתבו רבנן בתוספות (בבא קמא) דף מח, א סוף הדיבור אף על גב, ובדף כט,

⁵ [ל] (כא, לג) "וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור". ויש לדקדק, כיון דכתיב כי יפתח איש בור כו', היה לסיים "ונפל בו", שהרי עולה על הבור שחפר האיש.

ומבאר המשך חכמה, דעל פי מה שאמר שמואל בבבא קמא (נב, ב) [בנדרס: דף מב, והוא טעות סופר, והתחלף נו"ן במ"ם. ואע"פ שהוא בריש דף נ"ג, תחילת המימרא בדף נב, ב], דאם נתקל בבור ונפל מחמת תקלת הבור לאחורי הבור ומת, חייב, דבור שחייבה עליו תורה גם לחבטה, אפילו אין לו הבל, [לאפוקי מרב דסובר שאין חייב אלא אם נופל בתוך הבור ממש], ולפי זה מדוקדק היטב הלשון ונפל שמה, שאפילו לא נפל בו, דהיינו לא נפל בתוך הבור אלא מחמת הבור, דהיינו "שמה", סמוך לבור, גם כן חייב, כיון שהבור הוא סיבת תקלתו.

אבל פשטות הכתוב הוא, שחפר בור בחצר חבירו, או שגילה כיסוי של בור כרוי בחצר חבירו, ונפל שם שור או חמור, חייב בעל הבור, דהיינו בעל החצר, דכיון שנודע לבעל החצר שיש בור פתוח בחצרו, היה על בעל החצר חובה למלאות את הבור או לכסותו, וכן כתבו התוס' בבבא קמא (מת, א סוף ד"ה אע"ג) וז"ל "ונראה דאפילו אם חפרו אדם, דבר חיובא הוא, חייב בעל החצר בנזקי בור, ועליה דידיה למלוייה, והחופר משלם בנזקי החצר וצ"ע" עכ"ל, וכן מוכח מדברי התוס' בבבא קמא כט, א סוף ד"ה פליגי עיין שם. ולפי זה מדוקדק היטב הלשון "ונפל שמה", דלשון זה משמע שלא עולה על החופר, אלא על מישהו אחר, דהיינו בעל החצר שהוא חייב על נזקי הבור.

⁶ תמצית דבריו: הטעם שלא כתוב "ונפל שמה", אתי שפיר לפי שמואל, דסובר שאם נתקל בבור ונפל אחורי הבור ומת, דחייב, כיון שהבור גרם תקלתו, לכן כתוב "שמה" ולא כתוב "בו", דאפילו אם נפל בו חייב. ולפי התוס', שכתבו, שאם חפר בחצר חבירו בור, ובעל החצר יודע מהבור ולא כיסהו, חייב בעל החצר

משך חכמה

פרשת משפטים- שקלים, פסקא כח - לא

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תכב טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

ישמעאל סתמא דמכילתא לעיל סוף פרשה יו"ד, נמצאנו למדים קדשים יש להם פדיון, הרי דפודין קדשים להאכילן לכלבים, ודו"ק. והא דצריך לבעלים מטפלים בנבילה (בבא קמא י, א), עיין בשיטה מקובצת בבא קמא דף יו"ד שהקשה, דמנלן בבור לבעלים מטפלים בנבילה, דמכולהו לא אתי שכן אין תחילת עשייתן לנזק, עויין שם מה שתירץ. ודו"ק⁸.

ומנכה לו דמי נזקו, מכילתא (פרשה יא). הנה תלמודין (בבא קמא) בדף (נ"ב) [נ"א, א] דרש למעט שור פסולי המוקדשין שאין המת שלו, והמכילתא סברא דפודין קדשים להאכילן לכלבים (תמורה לא, א), אם כן המת שלו שראוי לפדותו וכמו שעמדו התוס' על זה שמה (שם, נג, ב ד"ה לענין), [ולא שייך לומר לו, ולא לאורו, וכמו שראיתי בחתם סופר יורה דעה (שו"ת סימן ריט) שהקשה כן דאטו לא לאורו כתיב, כיון דנבילה הואי ואינה ראויה לאכילה, ופשוט] ואזלא מכילתין לטעמה, דקאמר רבי

ו"לו" בתרומה היינו לאכילה.

מכל מקום נתבאר, דהמכילתא סוברת שפודין קדשים להאכיל לכלבים, לכן דורשת לענין שהנבלה לניזק. והוא אמת, דבמכילתא בפרשה יו"ד איתא שרבי ישמעאל סובר שפודין קדשים להאכיל לכלבים, וסתם מכילתא היא רבי ישמעאל כמו שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה בהקדמה לסדר זרעים. אבל יש להקשות, כיון דדרשינן "והמת יהיה לו" לשור פסולי המוקדשין, או ללמד שהנבלה של הניזק, אם כן מנין נלמד בבור, שהמזיק היינו הבעלים, צריכים לטפל בנבלה, היינו לטרוח ולהביאה לניזק, דדרשו בבבא קמא (י, א) מכמה מקומות, וחזקיה דרש מ"המת יהיה לו" בנגיחה (פסוק לו), וכן הוא בכרייתא שם, והשתא, אם בבור מיותר "המת יהיה לו", יש ללמוד לענין מטפלין בנבלה, אבל כיון דדרשינן לדרשה אחרת קשה. [דבשלמא ללא דברי המשך חכמה, יש לומר, דדרשינן מהמת יהיה לו כמה דרשות, אבל כיון שנתבאר שלא דרשינן רק דרשה אחת, קשה]. אבל באמת היא קושיית השיטה מקובצת בשם הרא"ש (שם), ותירץ, דיש פסוק מיותר, וממנו ילפינן. ומבואר הכל בסיעתא דשמיא.

⁸ תמצית דבריו: יש להקשות, מדוע כתוב 'והמת יהיה לו', פשיטא, שכיון שהמזיק משלם את כל הנזק, הנבלה שלו. ומכאן דרשו בש"ס, דבא ללמד, שאם הנבלה לא שלו, דהיינו שאין יכול להנות ממנה פטור, כגון שור פסולי המוקדשין שנפדה. אבל במכילתא דרש דבא ללמד, שהנבלה של הניזק, והמזיק אינו משלם את כל הנזק, אלא את ההפרש מה שהיתה שוה לפני כן ועכשיו. והטעם, כיון שהמכילתא סוברת שפודין קדשים להאכיל לכלבים, ויכול להנות ממנה.

קדשים שנעשו בעלי מום, ופדאן, דיש אומרים דלא אסרה תורה להנות מפסולי המוקדשים אלא בחיים, דהיינו בגיזה וחלב, אבל לאחר מיתתן מותר להנות מהם, ולהאכילן לכלבים, ויש אומרים שגם לאחר מותן אסרה תורה להנות מנבלת קדשים, ובלשון הגמרא, "אם פודין קדשים להאכילן לכלבים", (תמורה לא, א, ועוד).

ועל פי זה מתיישב היטב, דרבא מפרש, לפי מאי דקיימא לן (רמב"ם איסורי מזבח ב, י) כתנאים דאין מאכילין נבלת קדשים שנפדו לכלבים, ואין המת שלו, אבל המכילתא סובר כתנאים שמאכילין פסולי קדשים שנפדו לכלבים, לפיכך שור פסולי המוקדשים שנפל לבור חייב, דהמת שלו הוא, וכן כתבו התוס' (בבא קמא נג, ב ד"ה לענין), דלמאן דאמר פודין קדשים להאכילן לכלבים, אם נפדו, ונפלו לבור חייב, דהמת שלו.

אלא שיש להקשות, דהנה בשבת (כה, ב) איתא, מנין שתרומה טמאה מותר לכהן להשתמש בה למאור, דכתיב בתרומה טהורה (דברים יח, ד) "וְאֵשֶׁת דָּגָן תִּירֶשֶׁף וְיִצְהָרָהּ וְרֵאשִׁית גֶּזַע זֵאֲנָה תִתֵּן לוֹ" ולמדו חז"ל, דלשון "לו" בא ללמד, שנתן תרומה לכהן שיהיה לו לאכילה, ולא לאורו למאור, דהיינו שלא יתרום מן הטמאה על הטהורה, ומזה יש ללמוד שתרומה טמאה מותר להנות ממנה לאורו, ויתרום ממנה לתת לכהן לאורו. הנה שמע מינה ד"לו" היינו לאכילה, ובא למעט לאורו, אם כן אפילו למכילתא שפודין קדשים להאכילן לכלבים, יש לדרוש דפטור, דהמת יהיה לו כתיב, ללמד שיהיה ראוי לו ולא לאורו, וכיון שהנבלה רק לאורו פטור, כך הקשה החתם סופר (שו"ת יורה דעה סימן ריט) על התוס' שהקשו, דאפילו למאן דאמר דאין פודין קדשים להאכיל לכלבים יהיה חייב, דיש לו הנאה של אורו מהם, והרי "לו" ממעט הנאה של אורו. ומבאר המשך חכמה, דלא כתיב "ולא לאורו", אבל כתיב "לו", וסתם לו היינו לאכילה, ומזה ילפינן בתרומה ולא לאורו, אבל שור שנפל לבור ומת על כורחך "לו" היינו הנאה, כי בלאו הכי אסור באכילה, לכן אם מותר בהנאה קרינן ביה "לו", אבל תרומה ראויה לאכילה,

